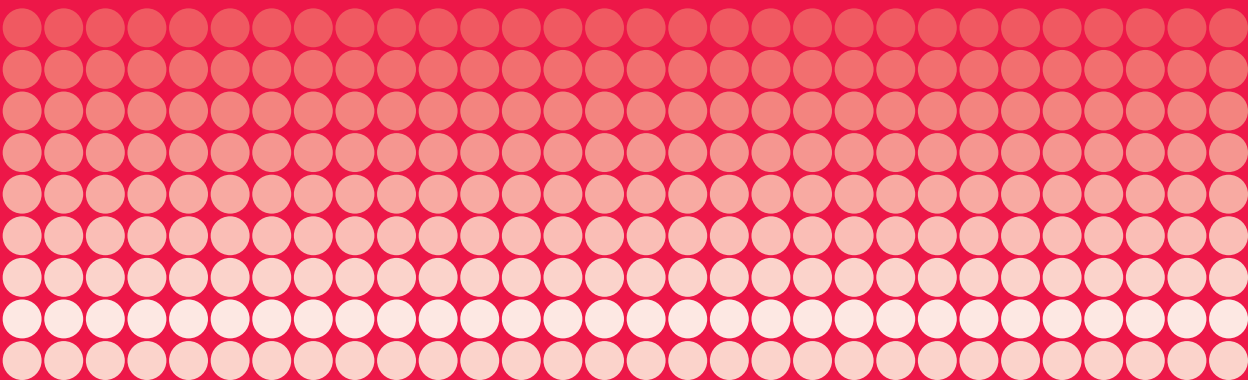

SIPRI YEARBOOK 2009

**Armaments,
Disarmament and
International
Security**

Samenvatting in het Nederlands

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR VREDESONDERZOEK VAN STOCKHOLM

Het Internationaal Instituut voor Vredesonderzoek van Stockholm (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) is een onafhankelijk internationaal instituut dat onderzoek voert naar problemen van vrede en conflict en meer bepaald naar wapenbeheersing en ontwapening. SIPRI werd in 1966 opgericht, ter herdenking van 150 jaar onafgebroken vrede in Zweden.

VLAAMS VREDESINSTITUUT

Het Vlaams Vredesinstituut werd in 2004 bij decreet opgericht door het Vlaams Parlement als onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit, documenteert relevante informatiebronnen, en informeert en adviseert het Vlaams Parlement en het brede publiek inzake vredesvraagstukken.

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

Signalistgatan 9
SE-169 70 Solna, Sweden
Telephone: +46 8 655 97 00
Fax: +46 8 655 97 33
Email: sipri@sipri.org
Internet: www.sipri.org

vlaams vredesinstituut

Vlaams Vredesinstituut
Leuvenseweg 86
1000 Brussel
Tel. 02/552 4591
vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.vlaamsvredesinstituut.eu

THE SIPRI YEARBOOK

Het SIPRI Yearbook werd voor het eerst gepubliceerd in 1969 en is nu aan zijn 40e uitgave toe. *SIPRI Yearbook 2009* bundelt originele gegevens in tal van domeinen, onder meer wereldwijde militaire uitgaven, internationale wapenhandel, wapenproductie, kernmachten, grootschalige gewapende conflicten en multilaterale vredesoperaties, in combinatie met de allerlaatste analyses van belangrijke aspecten in wapenbeheersing, vrede en internationale veiligheid. Het Yearbook is een samenwerking tussen SIPRI-onderzoekers en externe deskundigen.

Dit boekje is een korte samenvatting van het *SIPRI Yearbook 2009* en bevat een selectie van de cijfers en data in de bijlagen en addenda van het Yearbook.

INHOUD

Inleiding. Internationale veiligheid, bewapening en ontwapening in 2008 2

Deel I. Veiligheid en conflicten, 2008

- 1. Massale ontheemding door conflicten en eenzijdig geweld: nationale en internationale antwoorden 3
- 2. Trends in gewapende conflicten: eenzijdig geweld tegen burgers 4
- 3. De legitimiteit van vredesoperaties 6
- 4. Veiligheid en politiek in Afghanistan: vooruitgang, problemen en vooruitzichten 8

Deel II. Militaire uitgaven en bewapening, 2008

- 5. Militaire uitgaven 10
- 6. Wapenproductie 12
- 7. Internationale wapenhandel 14
- 8. Nucleaire wereldmachten 16

Deel III. Non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening, 2008

- 9. Beheersing van kernwapens en non-proliferatie 17
- 10. Veiligheidsbedreigingen van chemische en biologische materialen verminderen 18
- 11. Beheersing van conventionele wapens 19
- 12. Controles op veiligheidsgerelateerde internationale leveringen 20

Addenda 22

INLEIDING. INTERNATIONALE VEILIGHEID, BEWAPENING EN ONTwapENING IN 2008

BATES GILL

In 2008 namen de bedreigingen voor veiligheid, stabiliteit en vrede bijna overal ter wereld toe. De gevolgen van de wereldwijde financiële crisis zullen die problemen wellicht verergeren, omdat regeringen en niet-gouvernementele organisaties het moeilijk hebben om doeltreffend te reageren.

De conflicten in Afghanistan en Irak bleven aanhouden, met een matige verbetering van de veiligheidssituatie in Irak, en verslechterende omstandigheden in Afghanistan.

In totaal 16 grootschalige gewapende conflicten woedden verder, waarvan vele in de loop van 2008 nog eens in intensiteit toenamen. Een onthutsende vaststelling is dat daarbij steeds meer opzettelijk geweld tegen burgers door oorlogvoerende partijen voorkomt.

Maar we zagen ook enkele veelbelovende ontwikkelingen. Hoge verwachtingen – waarschijnlijk té hoge – na de verkiezing van Barack Obama als president van de VS brachten hoop op een doordachte strategie voor een terugtrekking uit Irak, een stabilisatie van de situatie in Afghanistan en veranderingen in de manier waarop de VS omgaat met de internationale gemeenschap. Ook wordt verwacht dat President Obama zal trachten de trans-Atlantische betrekkingen te herstellen, meer productieve relaties met Rusland tot stand te brengen, aansluiting te zoeken bij de moslimwereld en meer tijd en energie vrij te maken voor de verbetering van de veiligheidssituatie in Afghanistan, het Midden-Oosten en Pakistan, en van de relaties met Iran.

Het SIPRI Yearbook 2009 toont hoe moeilijk die opdracht zal zijn. Het versplinterde geweld in zwakke staten lijkt te zullen

aanhouden, met een voortdurend lijden voor burgers en verdere regionale instabiliteit tot gevolg. De veiligheidssituatie in Afghanistan zal waarschijnlijk eerst nog verslechteren vóór de langverhoopte stabiliteit en ontwikkeling kan worden bewerkstelligd. Ook met de veiligheidssituatie in buurland Pakistan – op termijn misschien een belangrijker probleem voor de regionale en wereldveiligheid – gaat het de verkeerde kant op.

Rusland en de VS kunnen de betrekkingen het komende jaar wellicht snel verbeteren, met ook een samenwerking op het vlak van wapenbeheersing en non-proliferatie. Toch lijkt een succesvolle herzieningsconferentie van het non-proliferatieverdrag in 2010 – en vooruitgang op het vlak van ontwapening en van een verscherpte controle op mogelijke proliferatoren – allesbehalve zeker, ook al worden op hoog niveau inspanningen geleverd om een dergelijke vooruitgang te verzekeren. Aanvallen door niet-statelijke actoren met chemische, biologische, radiologische of nucleaire wapens blijven een dreigend gevaar.

Deze en andere problemen kunnen worden verergerd door de gevolgen van de wereldwijde financiële crisis. Landen die een sleutelrol spelen vinden het in deze context immers moeilijk om de noodzakelijke politieke en economische wil op te brengen om wereldwijde en regionale veiligheidsproblemen met verenigde krachten aan te pakken.

1. MASSALE ONTHEEMING DOOR CONFLICTEN EN EENZIJDIG GEWELD: NATIONALE EN INTERNATIONALE ANTWOORDEN

ROBERTA COHEN EN FRANCIS M. DENG

Massale vluchtelingenstromen binnen de landsgrenzen en daarbuiten zijn een opvallend fenomeen in de wereld na de Koude Oorlog. Het is ook een belangrijk aspect van menselijke onveiligheid, waarin genocide, terrorisme en flagrante schendingen van de mensenrechten burgers blijven teisteren. Onderliggende oorzaken van die massale ontheemding zijn conflicten over macht, rijkdom en het delen van grondstoffen. Zowel nationale als internationale overheden hebben daarom de kans om de diepere, structurele kloven in maatschappijen aan te pakken wanneer ze proberen de conflicten en ontheemding een halt toe te roepen via vredesprocessen.

De nood van intern ontheemden (IDP's) aan internationale bescherming was een van de factoren die aanzetten tot een verandering in het wereldwijde beleid en in de benadering van staatsverantwoordelijkheid. De voorbije twee decennia evolueerde een systeem waarin de soevereiniteit van de staat absoluut was tot een systeem waarin het gedrag van staten tegenover hun burgers een zaak van internationaal belang werd, waarop nauw wordt toegezien door de internationale gemeenschap. De mensenrechtenbeweging is reeds lang een voorvechter van het standpunt dat de rechten van mensen de grenzen overstijgen en dat de internationale gemeenschap een regering ter verantwoording moet roepen wanneer die haar verplichtingen niet nakomt. De ontplooiing van een groter aantal humanitaire acties en vredesoperaties om burgers te beschermen, weerspiegelt die nieuwe werkelijkheid, net als inspanningen voor conflictpreventie en vredesopbouw.

De principes van 'sovereiniteit als verantwoordelijkheid' en 'de verantwoordelijkheid om te beschermen' (*Responsibility to Protect* of R2P) kunnen nog niet rekenen op de internationale bereidheid en capaciteit om ze te implementeren. Het onvermogen van staten om hun burgers te beschermen, stuitte vaak op een lauwe internationale reactie. Het is cruciaal dat de Verenigde Naties, de betrokken regeringen, regionale organen en het maatschappelijk middenveld (a) staten helpen hun eigen capaciteiten te ontwikkelen en (b) aandringen op de ontwikkeling van de instrumenten die nodig zijn om de internationale gemeenschap in staat te stellen assertief op te treden wanneer overreding ontoereikend blijkt en grote aantallen mensen gebukt blijven gaan onder dreigende geweld en humanitaire rampen.

Recente vredesovereenkomsten namen enkele maatregelen voor de terugkeer, vestiging en re-integratie van ontheemden. Door IDP's en terugkerende vluchtelingen in de gesprekken te betrekken, kan men geweld afwenden, aanhoudende uitbuiting en misbruik voorkomen, meer vertrouwen scheppen en het herstel van plaatselijke economieën bevorderen.

Regeringen moeten hun verantwoordelijkheid ten opzichte van IDP's opnemen, en de Commissie voor Vredesopbouw van de VN zou actiever met hen moeten samenwerken om een veilige en duurzame terugkeer mogelijk te maken, de marginalisering van verschillende groepen te voorkomen en de oorzaken van geschillen aan te pakken door onrecht uit het verleden recht te zetten.

2. TRENDS IN GEWAPENDE CONFLICTEN: EENZIJDIG GEWELD TEGEN BURGERS

EKATERINA STEPANOVA

GROOTSCHALIGE GEWAPENDE CONFLICTEN, 2008

In 2008 vonden er wereldwijd op vijftien verschillende plaatsen zestien gewapende conflicten plaats, twee meer dan in 2007.

	Plaats van het conflict
<i>Afrika</i>	Burundi‡
	Somalië↓
	Soedan‡
<i>Amerikaans continent</i>	Colombia↓
	Peru↑
	VS*↑
<i>Azië</i>	Afghanistan*↓
	India (Kashmir)↓
	Myanmar (Karen State)↓
	Pakistan‡
	Filippijnen↑
	Filippijnen (Mindanao)↑
	Sri Lanka ('Tamil Eelam')↑
<i>Midden Oosten</i>	
	Irak↓
	Israël (Palestijnse gebieden)↑
	Turkije (Koerdistan)*↑

Wanneer het conflict over territorium gaat, dan staat het betwiste territorium tussen haakjes achter de landsnaam. Alle andere conflicten hebben met de regering te maken.

* De gevechten in deze conflicten vonden niet alleen in dit land plaats.

↑ Toename van doden door gevechten sinds 2007.

↓ Afname van doden door gevechten sinds 2007.

‡ Conflict inactief of niet bestempeld als 'grootschalig' in 2007.

Al deze conflicten vinden binnen de staatsgrenzen plaats: voor het vijfde opeenvolgende jaar was er in 2008 geen enkel grootschalig conflict tussen staten. Troepen van een andere staat ondersteunden een van de partijen in vier conflicten: de VS, Afghanistan, Irak en Somalië. Het voorbije decennium nam het totale aantal conflicten globaal gezien af, want in 1999 waren

In tegenstelling tot gevechten, waar burgers per ongeluk het slachtoffer van kunnen worden, gebeurt veel 'eenzijdig' geweld tegen burgers in de context van gewapende conflicten en richt het zich rechtstreeks en opzettelijk tot burgers. Hoewel het moeilijk kan zijn om de motieven achter het geweld vast te stellen, en een onderscheid te maken tussen eenzijdig en onopzettelijk geweld, blijkt uit gegevens dat campagnes van eenzijdig geweld sinds het begin van de jaren 1990 opmerkelijk zijn toegenomen. Het aantal gewapende conflicten daarentegen is tijdens diezelfde periode afgenomen.

De schaal van bloedbaden, terroristische aanvallen en andere vormen van eenzijdig geweld, de motivering erachter en het profiel van de daders variëren in de conflicten in 2008 in Somalië, Sri Lanka, Zuid-Ossetië (Georgië) en Colombia. De problemen in Somalië en Sri Lanka bevestigen het dominante patroon van eenzijdig geweld in gewapende conflicten: constant, bijna geroutineerd geweld tegen burgers dat niet het niveau van massale gruweldaden bereikt, maar wel wordt gepleegd door alle gewapende actoren, met inbegrip van regeeringsmachten, niet-statelijke actoren en anderen. Ook als het dodental om en rond de honderd blijft, zoals in het conflict over Zuid-Ossetië, kan een combinatie van lukrake aanvallen door regeringen en incidenten van eenzijdig geweld, vooral door ongeregelde troepen, leiden tot grootschalige vluchtelingenstromen. Colombia daarentegen vertoont tekenen van een omkering van zijn verankerde patroon van eenzijdig geweld.

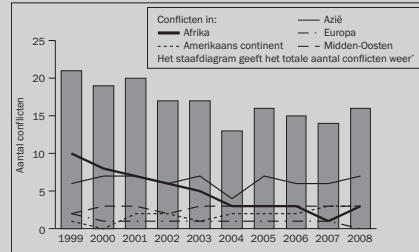
Deze gevallen illustreren dat lukraak geweld dodelijker is wanneer het wordt gepleegd door regeringstroepen. Het dodental door eenzijdig geweld door staten vertoont dit decennium echter een relatief dalende lijn in vergelijking met de jaren 1990. Die trend wordt gedeeltelijk gecompenseerd door:

- een toenemend vertrouwen in anti-oproercampagnes van pro-regeringsmilities — een vorm van ‘outsourcing’ van direct geweld en misbruik aan het adres van burgers;
- de steeds grotere rol van rebellen in het doden van burgers door eenzijdig geweld, met inbegrip van terroristische aanvallen, die steeds vaker worden aangewend als een tactiek in een asymmetrische confrontatie met de staat.
- het feit dat in de ruimere context van de fragmentering van geweld en de diversificatie van gewapende actoren — vooral in zwakke en verstoorde staten — enkele van de ergste wandaden tegen burgers mogelijk worden gepleegd door lokale invloedrijke manipulatoren, gewapende ongeregelde troepen en criminele bendes zonder duidelijke politieke agenda.

Als een relatieve vermindering van eenzijdig geweld in specifieke gevallen geen kortetermijneffect is van het feit dat mensen vluchten voor het geweld, dan is het waarschijnlijk eerder een gevolg van de opgang van minimaal functionerende plaatselijke overheidsstructuren, vaak met een twijfelachtig curriculum op het vlak van de mensenrechten, dan van de naleving van het Internationaal Humanitair Recht door de strijdende partijen.

het er nog 21. Die terugval verliep evenwel ongelijk, met toenames in 2005 en 2008.

Grootschalige gewapende conflicten, 1999-2008

DE WERELDWIJDE VREDESINDEX 2009

De Wereldwijde Vredesindex (*Global Peace Index of GPI*) tracht te achterhalen welke culturele factoren en instellingen bepalend zijn voor een vredesklimaat. De index rangschikt 144 landen volgens hun relatieve vredesklimaat met behulp van 23 indicatoren.

De meest en minst vredige staten, 2009

Rang	Land	Score
1	Nieuw-Zeeland	1.202
2	Denemarken	1.217
2	Noorwegen	1.217
4	IJsland	1.225
5	Oostenrijk	1.252
140	Soedan	2.922
141	Israël	3.035
142	Somalië	3.257
143	Afghanistan	3.285
144	Irak	3.341

Kleine, stabiele en democratische landen staan consistent hoog gerangschikt. Eilandstaten doen het doorgaans ook goed.

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Bijlage 2A, ‘Patterns of major armed conflicts, 1999-2008’, door Lotta Harbom en Peter Wallensteen van het Uppsala Conflict Data Program (UCDP), en zijn terug te vinden in de databank van het UCDP, <http://www.ucdp.uu.se/database/>; en Bijlage 2B, ‘Global Peace Index 2009’, door Clyde McConaghy, Institute for Economics and Peace.

3. DE LEGITIMITEIT VAN VREDESOPERATIES

SHARON WIHARTA

VREDESOPERATIES, 2008

Net als in 2007 werden in 2008 zestig multilaterale vredesoperaties uitgevoerd. Een recordaantal van 187.586 medewerkers werd daarbij ingezet, een stijging van 11 procent in vergelijking met 2007.

Daaronder waren 166.146 militairen en 21.440 burgers, politie inbegrepen.

De International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan bleef de grootste vredesoperatie, met 51.356 manschappen, een toename van ongeveer 9.600 in vergelijking met 2007. MONUC in de Democratische Republiek Congo en UNAMID in Darfur, Soedan, waren de op één en op twee na grootste missies.

Vredesoperaties, per regio, 2008

	Aantal operaties	Aantal ingezette personeelsleden
Afrika	19	78 975
Amerikaans continent	2	9 621
Azië	10	55 542
Europa	19	26 797
Midden-Oosten	10	16 651
Totaal	60	187 586

Sinds eind december 2008 zetten in totaal 137 landen personeelsleden in uniform in (d.w.z. troepen, militaire waarnemers en burgerpolitie) voor vredesoperaties. Van die landen zetten er 115 militair personeel in, met in de top 10 van bijdragers, in dalende volgorde, de VS, Frankrijk, Pakistan, het VK, Bangladesh, India, Italië, Duitsland, Nigeria en Rwanda.

Zestig jaar na de lancering van de eerste vredesoperatie van de VN wordt gevreesd dat het vredesbeleid een crisis ondergaat. Vragen rond de legitimiteit van vredesoperaties spelen daarbij een belangrijke rol.

Een gebrek aan legitimiteit van een operatie kan de doeltreffendheid ervan flink ondermijnen. Legitimiteit omvat drie onderling verbonden en elkaar versterkende elementen: politieke consensus, legaliteit en moreel gezag.

- Politieke consensus verwijst naar een overeenkomst, of instemming, onder externe actoren en de lokale overheden dat een vredesoperatie vereist en terecht is.
- Algemeen wordt gesteld dat de legitimiteit van een missie wordt bepaald door politieke consensus en internationale legaliteit.
- Het gedrag van haar personeel is algemeen bepalend voor het morele gezag van een vredesoperatie.

Er werd een rechtstreeks verband gelegd tussen de legaliteit van de European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX Kosovo) en de betwiste onafhankelijkheid van Kosovo. EULEX Kosovo bevestigt de centrale rol van politieke consensus rond de legaliteit en legitimiteit van een operatie. Omgekeerd beklemtoont de ervaring na de militaire operatie van de EU in Tsjaad en de Centraal-Afrikaanse Republiek (EUFOR Tchad/RCA) hoe de geschiktheid en correcte uitvoering van een mandaat de legitimiteit van dat mandaat bepalen, en hoe dit kan worden ondermijnd door politieke compromissen – internationaal of plaatselijk.

De VN-missie in de Democratische Republiek Congo (MONUC), de Afrikaanse Unie (AU) Missie in Somalië en de AU/VN gemengde operatie in Darfur (UNAMID) tonen aan dat het morele gezag van een operatie cruciaal is voor de verzekering van de plaatselijke legitimiteit. Als het een operatie aan moreel gezag ontbreekt, kan dit een invloed hebben op de beslissingen van landen om personeel in te zetten. De onwil om voor de versterking te zorgen waar MONUC eind 2008 om vroeg, werd waarschijnlijk beïnvloed door de schandalen rond wangedrag tijdens de missie.

De vraag naar doeltreffende vredesoperaties overstijgt de beschikbaarheid van menselijke en andere middelen. In 2008 kwamen 23 VN-missies ongeveer 22.800 gemachtigde medewerkers tekort. Ervoor zorgen dat missies een degelijke politieke, wettelijke en morele standing genieten, zou een prioriteit moeten zijn. Legitimiteit is principieel wenselijk en is fundamenteel om het voor multilaterale vredesoperaties mogelijk te maken duurzame vrede te bewerkstelligen.

De grootste Aziatische en Afrikaanse bijdragers stuurden hun militaire personeel uitsluitend naar VN-operaties (UNAMID inbegrepen).

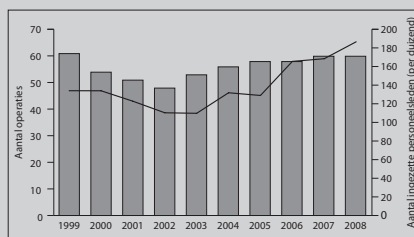
Vredesoperaties, per leidende organisatie, 2008

	Aantal operaties	Aantal ingezette personeelsleden
Verenigde Naties	23*	98 614
Afrikaanse Unie	2	3 560
CEEAC	1	504
CIS	3	5349
Europese Unie	12	7932
NAVO	3	65 978
OAS	1	40
OVSE	9	461
Ad-hoccoalities	6	5 148
Totaal	60	187 586

* UNAMID inbegrepen.

Het jaarlijkse totaal van actieve vredesoperaties is sinds 2002 gestaag toegenomen. Ook het totale aantal ingezette personeelsleden is gestegen, sinds het laagtepunt van 110.789 manschappen in 2003.

Vredesoperaties en ingezette personeelsleden, 1999-2008

Staafdiagram/linkeras: aantal operaties; lijndiagram/rechteras: ingezette personeelsleden.

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Bijlage 3A, "Multilateral peace operations in 2008", door Kirsten Soder, en zijn terug te vinden in de SIPRI-databank over multilaterale vredesoperaties, <<http://conflict.sipri.org/>>.

4. VEILIGHEID EN POLITIEK IN AFGHANISTAN: VOORUITGANG, PROBLEMEN EN VOORUITZICHTEN

TIM FOXLEY

Het debat over de toekomst van Afghanistan speelt zich af tegen een achtergrond van steeds driestere aanvallen van opstandelingen, een trage politieke en economische ontwikkeling en pessimisme over de vooruitzichten van het land. Hoewel de inspanningen en het engagement van internationale organisaties cruciaal blijven voor Afghanistan, staat hun gebrek aan coördinatie en strategie de vooruitgang in de weg, tot grote frustratie van de Afghaanse regering en het Afghaanse volk. In 2008 was er een opmerkelijke verschuiving in de analyses en media die maakte dat de oorlog als 'niet te winnen' werd beschouwd. De vooruitzichten voor Afghanistan op lange termijn blijven somber.

Het is bemoedigend dat de internationale gemeenschap, en de Verenigde Staten in het bijzonder, motivaties, doelstellingen en middelen onder de loep neemt. Het gevoel van internationale oorlogsmoedigheid en de bereidwilligheid om compromissen te sluiten over de verwachtingen van de missie in Afghanistan lijkt sterk. Ondanks het optimisme na de verkiezing van Barack Obama als president van de VS wordt dat oordeel slechts tijdelijk opgeschort. De 'nieuwe' strategie lijkt erg op de oude, en veel hangt af van hoe efficiënt de regering van Obama de komende twee jaar zal optreden, vóór individuele staten hun troepen beginnen terug te trekken.

Het aarzelende engagement van de internationale gemeenschap blijft niet onopgemerkt bij de Afghaanse regering, het Afghaanse volk en – misschien nog het meest problematisch – bij de opstandelingen. De komende twee of drie jaar zullen

we misschien een herdefiniëring van het begrip 'succes' kunnen zien, die internationale troepen in staat zal stellen met een terugtrekking te beginnen. Door een haastige bekwaamheidsverklaring van de Afghaanse regering en de veiligheidstroepen, gevolgd door een al even haastige internationale terugtrekking, zou het land wel eens kunnen achterblijven in een gevaarlijk verwarde politieke en veiligheidssituatie.

Het lot van Afghanistan de komende jaren is helaas vrij duidelijk. De vooruitgang zal traag, gebrekkig en fragiel blijven. Eén of meerdere factoren, zoals politieke moord, een bloedbad (veroorzaakt door de International Security Assistance Force of door Afghanen) of een verandering in de loyaliteit aan militaire machthebbers, kunnen die vooruitgang apart of in combinatie snel teniet doen. Hoewel veel van het bemoedigende 'regionale' denkwerk van Obama's regering over Afghanistan ook Pakistan betreft, zijn er wellicht nog grotere problemen in dat land.

De enige echte garantie voor de nieuwe strategie van de VS, gebaseerd op de ervaring van de internationale gemeenschap van de voorbije zeven jaar, is misschien dat toekomstige politieke, militaire en ontwikkelingsinspanningen in en rond Afghanistan complexer zullen zijn, langer zullen duren en dat de resultaten fragieler zullen zijn dan de aanvankelijk verwacht.

VERTALINGEN VAN HET SIPRI YEARBOOK

Het *SIPRI Yearbook 2009* zal worden vertaald in

- het Arabisch, door het centrum voor Arabische eenheidsstudies (CAUS), Beiroet, <<http://www.caus.org.lb/>>
- het Chinees, door de Chinese vereniging voor wapenbeheersing en ontwapening (CACDA), Peking, <<http://www.cacda.org.cn/>>
- het Russisch, door het instituut voor wereldeconomie en internationale betrekkingen (IMEMO), Moskou, <<http://www.imemo.ru/>>
- het Oekraïens, door het Oekraïense centrum voor economische en politieke studies (UCEPS, het Razumkov-centrum), Kiev, <<http://www.uceps.org/>>

Gelieve voor meer informatie contact op te nemen met deze organisaties.

Samenvattingen van het SIPRI Yearbook in andere talen

Deze samenvatting van het Yearbook zal worden vertaald in

- het Catalaans, in samenwerking met Fundació per la Pau, Barcelona, <<http://www.fundacioperlapau.org/>>
- het Nederlands, in samenwerking met het Vlaams Vredesinstituut, Brussel, <<http://www.vlaamsvredesinstituut.eu/>>
- het Frans, in samenwerking met het Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS), Parijs, <<http://www.iris-france.org/>>
- Duits, in samenwerking met het Institut für Friedenspädagogik Tübingen e.V., Tübingen, <<http://www.friedenspaedagogik.de/>>
- Japans, in samenwerking met Hiroshima University Library, Hiroshima, <<http://www.lib.hiroshima-u.ac.jp/>>
- Spaans, in samenwerking met het Centro de Relaciones Internacionales, Universidad Nacional Autónoma de México, <<http://www.politicas.unam.mx/carreras/ri/>>
- Zweeds

Meer informatie over het SIPRI Yearbook en deze vertalingen vindt u op <<http://www.sipri.org/yearbook/>>.

5. MILITAIRE UITGAVEN

SAM PERLO-FREEMAN, CATALINA PERDOMO, PETER STÅLENHEIM EN ELISABETH SKÖNS

MILITAIRE UITGAVEN, 2008

SIPRI's cijfers over de militaire uitgaven zijn gebaseerd op informatie uit open bronnen, die voornamelijk door regeringen wordt aangeleverd. Dit is echter een lage schatting. Het werkelijke niveau van de militaire uitgaven is zeker hoger omdat niet alle landen en aankopen werden opgenomen. Toch geven de schattingen van SIPRI een overzicht van de meeste militaire uitgaven en geven ze de algemene trends duidelijk weer.

Militaire uitgaven, per regio, 2008

Regio	Uitgaven, 2008 (in miljard USD)	Stijging, 1999–2008 (%)
Afrika	20.4	+40
Noord-Afrika	7.8	+94
Sub-Sahara	12.6	+19
Amerikaans continent	603	+64
Caraïben	..	..
Centraal-Amerika	4.5	+21
Noord-Amerika	564	+66
Zuid-Amerika	34.1	+50
Azië en Oceanië	206	+52
Centraal-Azië	..	..
Oost-Azië	157	+56
Oceanië	16.6	+36
Zuid-Azië	30.9	+41
Europa	320	+14
Oost	43.6	+174
West en Centraal	277	+5
Midden-Oosten	75.6	+56
Wereldtotaal	1226	+45

Om een vergelijking door de tijd heen mogelijk te maken, worden bovenstaande cijfers in Amerikaanse dollar en aan constante (2005) prijzen vermeld.

De globale militaire uitgaven in 2008 worden geschat op 1.464 miljard USD in totaal. Dit is een verhoging van 4 procent in reële cijfers in vergelijking met 2007, en van 45 procent sinds 1999. De militaire uitgaven waren in 2008 goed voor ongeveer 2,4 procent van het globale bruto binnenlands product (BBP). Alle regio's en subregio's kenden opmerkelijke stijging sinds 1999, met uitzondering van West- en Centraal-Europa.

Tijdens de achtjarige presidentschap van George W. Bush stegen de militaire uitgaven van de VS tot het hoogste niveau sinds de Tweede Wereldoorlog, vooral door de oorlogen in Afghanistan en Irak. Die toename droeg bij tot rijzende budgettekorten. De conflicten in Afghanistan en Irak werden hoofdzakelijk gefinancierd met leningen en aanvullende noodd kredieten buiten het normale budget om. Het gebruik van aanvullende kredieten deed vragen rijzen over de transparantie en het toezicht van het Congres. Deze conflicten zullen in de nabije toekomst grote budgetten blijven vereisen, zelfs wanneer wordt uitgegaan van een vroegtijdige terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit Irak.

In West- en Centraal-Europa bleven de uitgaven redelijk gelijk in 2008, hoewel sommige recente en aanstaande NAVO-leden de militaire uitgaven aanzienlijk optrokken. In Oost-Europa bleef Rusland de uitgaven verhogen en handhaaft het zijn plannen voor verdere verhogingen, ondanks ernstige economische problemen.

De uitgaven stegen in het grootste deel van Azië. China, India, Zuid-Korea en

Taiwan namen het leeuwendeel van die verhoging voor hun rekening.

De uitgaven van Algerije stegen met 18 procent tot 5,2 miljard USD, het hoogste in Afrika, met een sterke economische groei en een groeiend intern conflict al catalysator.

In Zuid-Amerika bleef Brazilië de uitgaven verhogen in een streven naar een grotere regionale machtstatus.

De militaire uitgaven in het Midden-Oosten kenden in 2008 een kleine terugval, hoewel dit waarschijnlijk slechts tijdelijk is omdat veel landen in de regio grootschalige wapenaankopen plannen. In Irak kon daarentegen een grote stijging worden opgetekend. Het militaire budget voor 2008 lag er 133 procent hoger dan in 2007. Hoewel het meeste geld voor de Iraakse veiligheids-machten voordien van de Verenigde Staten kwam, werd dit steeds meer vervangen door binnenlandse fondsen. Irak blijft voor wapenleveringen in hoge mate afhankelijk van de VS en heeft meerdere grote bestellingen gepland.

De top 10 van landen met de hoogste militaire uitgaven, 2008

Rang	Land	Uitgaven (in miljard USD)	Aandeel wereldwijd (%)
1	VS	607	41.5
2	China	[84.9]	[5.8]
3	Frankrijk	65.7	4.5
4	VK	65.3	4.5
5	Rusland	[58.6]	[4.0]
6	Duitsland	46.8	3.2
7	Japan	46.3	3.2
8	Italië	40.6	2.8
9	Saudi-Arabië	38.2	2.6
10	India	30.0	2.1
Wereldtotaal		1464	

[ ] = SIPRI-schatting. De uitgaven staan in USD (huidige koers).

De 10 landen met de grootste militaire uitgaven in 2008 zijn dezelfde als in 2007, hoewel sommige rangschikkingen zijn veranderd. In 2008 was China voor de eerste keer de op één na grootste ter wereld, terwijl Frankrijk het net haalde van het VK.

SIPRI gebruikt de wisselkoersen van de markt om de nationale militaire uitgavecijfers om te zetten in Amerikaanse dollars, omdat dit de gemakkelijkst meetbare norm is waarmee de internationale militaire uitgaven kunnen worden vergeleken. Een alternatief is de conversie van cijfers volgens de koopkrachtpariteit (KKP). Wanneer in bovenstaande tabel KKP-cijfers op basis van het BBP zouden zijn gebruikt, verhuisde Rusland naar de derde plaats, India naar de vierde en Saudi-Arabië naar de zesde, na het VK. Hoewel de Verenigde Staten nog steeds een flinke voorsprong zouden hebben, zou hun relatieve dominantie afnemen.

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Hoofdstuk 5 en Bijlage 5A, 'Military expenditure data, 1999-2008', door Petter Stålenheim, Noel Kelly, Catalina Perdomo, Sam Perlo-Freeman en Elisabeth Sköns, en zijn terug te vinden in de SIPRI-databank over militaire uitgaven, <<http://milexdata.sipri.org/>>.

6. WAPENPRODUCTIE

SAM PERLO-FREEMAN

THE SIPRI TOP 100

De SIPRI Top 100 rangschikt 's werelds grootste wapenproducenten (uitegezonderd Chinese bedrijven) op basis van hun omzet uit de verkoop van wapens. De tien grootste bedrijven van 2007 worden hieronder opgesomd.

De 10 grootste wapenproducenten, 2007

Bedrijf (land)	Wapenverkoop (miljoen USD)	Winst
1 Boeing	30 480	4 074
2 BAE Systems (VK)	29 850	1 800
3 Lockheed Martin	29 400	3 033
4 Northrop Grumman	24 600	1 803
5 General Dynamics	21 520	2 080
6 Raytheon	19 540	1 474
7 EADS (West-Europa)	13 100	-610
8 L-3 Communications	11 240	756
9 Finmeccanica (Italië)	9 850	713
10 Thales (Frankrijk)	9 350	1 214

De bedrijven zijn gevestigd in de VS, tenzij anders vermeld. De winstcijfers zijn afkomstig van alle bedrijfsactiviteiten, niet-militaire verkopen inbegrepen.

Acht bedrijven verschenen in de Top 100 in 2007, waarvan zeven voor de eerste keer. Sinds 2002 prijken dezelfde vijf bedrijven in de top van de SIPRI Top 100. Enkel de volgorde is veranderd. De enige verandering aan de top 10 van bedrijven sinds 2002 was de vervanging van United Technologies door L-3 Communications. Dit is een symptoom van de hoge continuïteitsgraad die de voorbije jaren de bovenaan voerde in de structuur van de Europees-Atlantische wapenindustrie.

De wereldwijde wapenproductie bleef in 2007 toenemen. De totale wapenverkoop van SIPRI's Top 100 van wapenproducenten bereikte 347 miljard USD, een stijging van 11 procent in nominale cijfers en 5 procent in reële cijfers ten opzichte van 2006. Sinds 2002 steeg de waarde van de Top 100 wapendeals met 37 procent in reële cijfers.

Vierenveertig Amerikaanse bedrijven stonden in voor 61 procent van de wapenverkoop van de Top 100 in 2007.

Tweeëndertig West-Europese bedrijven waren op hun beurt goed voor 31 procent. Voornamelijk Rusland, Japan, Israël en India namen de rest voor hun rekening.

Dertig bedrijven verhoogden hun wapenverkoop met meer dan 30 procent. De meeste horen thuis in een van deze drie groepen:

- leveranciers van pantservoertuigen, die felbegeerd zijn door de Verenigde Staten en andere buitenlandse troepen in Afghanistan en Irak, en vooral fabrikanten van MRAP-voertuigen (beschermde tegen mijnen en hinderlagen);
- bedrijven in Britse handen die hun aanwezigheid in de VS aanzienlijk versterkten via overnames; en
- bedrijven die uitbestede militaire diensten aanbieden, net als enkele bedrijven voor militaire elektronica.

Het presidentschap van de voormalige Amerikaanse president George W. Bush — toen de militaire uitgaven van de VS scherp toenamen — was een periode van continuïteit in de wapenindustrie. Deze volgde op een periode van snelle consolidatie in de

jaren 1990 en de vroege jaren 2000. Het concentratieniveau in de industrie, zoals gemeten aan de hand van het aandeel van de Top 100 wapenverkoppen waarvoor de bedrijven in de top vijf instaan, is sinds 2002 gestaag gedaald.

De wereldwijde financiële crisis moet zijn stempel nog drukken op de inkomsten, winsten en bestellingen van grote wapenbedrijven, die in 2008 algemeen bleven stijgen. Hun aandelenprijzen liggen nu echter in dezelfde lijn van andere beursnoteringen. Wapenbedrijven kijken mogelijk aan tegen een verminderde vraag wanneer regeringen gaan snoeien in hun militaire uitgaven door toenemende budgettekorten. Russische bedrijven ondervonden cash-flowproblemen en krijgen overheidshulp.

De twee grootste overnames van wapenproducerende bedrijven in 2008 waren die van het IT-dienstenbedrijf EDS door Hewlett-Packard voor 13,9 miljard USD, en die van het Amerikaanse bedrijf voor militaire elektronica DRS Technologies door het Italiaanse Finmeccanica voor 5,2 miljard USD. Die laatste was de eerste grote overname van een Amerikaans bedrijf door een onderneming op het Europese vasteland. Maar ook Britse bedrijven deden talloze overnames in de VS. De meeste Britse wapenbedrijven zijn nu opmerkelijk aanwezig in de VS. Verschillende ervan hebben nu meer bezittingen en werknemers in de VS dan in het VK.

Regionale/nationale aandelen van wapenverkoop voor de SIPRI Top 100 voor 2007

Regio/Land	Aantal bedrijven	Wapenverkoop (miljard USD)
VS	44	212.4
West-Europa	32	107.6
Rusland	7	8.2
Israël	3	5.0
Japan	4	4.8
India	3	3.7
Zuid-Korea	4	2.9
Singapore	1	1.1
Canada	1	0.6
Australië	1	0.5
Totaal	100	346.9

De cijfers voor een land of regio steunen op de wapenverkoop van Top 100-bedrijven met hun hoofdzetel in dat land of die regio. Aangezien ook de omzet uit de buitenlandse filialen daarbij wordt geteld, zijn het dus niet de verkoopcijfers van wapens die daar daadwerkelijk werden geproduceerd.

OVERNAMEN IN DE WAPENINDUSTRIE, 2008

In 2008 werden er vier wapenproducenten met een waarde van meer dan 1 miljard USD overgenomen, terwijl dat er in 2007 nog zeven waren.

De grootste aankopen in de wapenindustrie van de OESO, 2008

Overnemer	Overgenomen bedrijf	Bedrag van de deal (miljoen USD)
Hewlett-Packard	EDS	13.900
Finmeccanica	DRS Technologies	5.200
Candover	Stork	2.160
Dassault Aviation	20.8% of Thales	2.200

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Hoofdstuk 6, Bijlage 6A, 'The SIPRI Top 100 arms producing companies, 2007', door Sam Perlo-Freeman en het SIPRI Arms Industry Network, en Bijlage 6B, 'Major arms industry acquisitions, 2008', door Sam Perlo-Freeman.

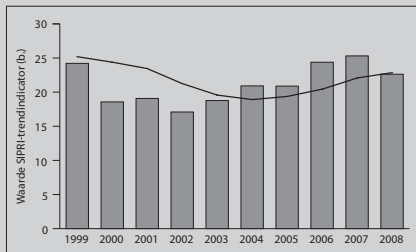

7. INTERNATIONALE WAPENHANDEL

SIEMON T. WEZEMAN, MARK BROMLEY EN PIETER D. WEZEMAN

DE UITVOERDERS EN AFNEMERS VAN GROTE CONVENTIONELE WAPENS

Trend in leveringen van grote conventionele wapens, 1999-2008

Staafdiagram: jaarlijkse totalen; lijndiagram: het vijfjaarlijkse bewegende gemiddelde (in het laatste jaar van elke periode van vijfjaar uitgezet).

De vijf grootste exporteurs van grote conventionele wapens, 2004-2008

Uitvoerder	Aandeel in wereld-uitvoer (%)	Grootste afnemers (aandeel in uitvoervolume)
VS	31	Zuid-Korea (15%) Israël (13%) VAE (11%)
Rusland	25	China (42%) India (21%) Algerije (8%)
Duitsland	10	Turkije (15%) Griekenland (13%) Zuid-Afrika (12%)
Frankrijk	8	VAE (32%) Singapore (13%) Griekenland (12%)
VK	4	VS (21%) India (14%) Chili (9%)

Sinds 2005 is er een stijgende tendens in de levering van grote conventionele wapens. Het jaarlijkse gemiddelde voor de periode 2004-2008 lag 21 procent hoger dan voor de periode 2000-2004.

De Verenigde Staten en Rusland bleven met voorsprong de grootste exporteurs, gevolgd door Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Samen waren deze vijf landen goed voor 79 procent van het uitvoervolume voor de periode 2004-2008. Ze vormen de top vijf van uitvoerders sinds het einde van de koude oorlog en zijn goed voor minstens drie kwart van de totale jaarlijkse uitvoer.

Oost-Azië, Europa en het Midden-Oosten bleven de grootste afnemende regio's voor de periode 2004-2008, waarbij elke regio zo'n 20 procent van de totale uitvoer voor zijn rekening neemt. China bleef de grootste afnemer voor de periode 2004-2008, gevolgd door India, de Verenigde Arabische Emiraten (VAE), Zuid-Korea en Griekenland.

China is al sinds de vroege jaren 1990 een grote wapenafnemer en is al verschillende jaren de grootste importeur. De meeste Chinese wapens komen uit Rusland. Maar de Russische leveringen aan China zijn in 2007 en 2008 flink afgenomen. China heeft zijn toegang tot de Russische technologie gebruikt om eigen wapens te ontwikkelen. In sommige gevallen gebruikte het land daarvoor onwettig gekopieerde Russische onderdelen. Beide landen stemden er in 2008 mee in zich te houden aan wetten die de intellectuele eigendom van militaire uitrustingen bepalen.

India wordt beschouwd als waarschijnlijk de belangrijkste markt voor wapens in de nabije toekomst. Een groot deel van de Indische wapenimport komt ook uit Rusland. Te oordelen naar de huidige bestellingen zal Rusland de belangrijkste uitvoerder voor India blijven. De Russische verhoging van de prijzen voor reeds bestelde wapens en kwaliteitsproblemen met geleverde wapens hebben die betrekkingen echter verzuurd. In tegenstelling tot China heeft India de mogelijkheid om andere leveranciers te gebruiken, zoals Frankrijk, Israël of het VK. De betrekkingen met de VS zijn de laatste tijd verbeterd. In 2008 werden dan ook twee grote bestellingen voor hoogtechnologische Amerikaanse wapens ondertekend.

De oorlog tussen de Sri Lankaanse regering en de Bevrijdingstijgers van Tamil Eelam (LTTE of Tamil Tijgers) toont aan hoe zelfs kleine leveringen van wapens en munitie een grote negatieve impact kunnen hebben. Door de aankoop van enkele maritieme systemen kon de regering een einde maken aan de wapensmokkel door de LTTE. Samen met de import van munitievoorraden deed dit de militaire balans overhellen naar de regering. In die mate zelfs dat die kon beslissen een militaire oplossing na te streven, met een van de meest bloedige conflicten van 2008 tot gevolg.

De vijf grootste importeurs van grote conventionele wapens, 2004-2008

Afnemer	Aandeel in de wereld-uitvoer (%)	Belangrijkste leverancier (aandeel in invoervolume)
China	11	Rusland (92%)
India	7	Rusland (71%)
VAE	6	VS (54%)
Zuid-Korea	6	VS (73%)
Griekenland	4	Duitsland (31%)

DE FINANCIËLE WAARDE VAN DE WAPENHANDEL, 2007

Het is onmogelijk een cijfer op de internationale wapenhandel te plakken. Door de financiële gegevens van de belangrijkste uitvoerders te bundelen, is het echter wel mogelijk een aanwijzing te bekomen. De financiële waarde van de internationale wapenhandel wordt voor 2007 geraamd op 51,1 miljard USD, goed voor 0,3 procent van de wereldhandel. Dit cijfer ligt echter onder het reële cijfer, omdat een aantal belangrijke uitvoerders, waaronder China, geen gegevens vrijgeven over de financiële waarde van hun wapenexport.

Volgens nationale gegevens was de VS de grootste wapenexporteur in 2007, met een export die 12,8 miljard USD waard is. Rusland kwam op de tweede plaats met 7,4 miljard USD, Frankrijk op de derde plaats met 6,2 miljard USD, Israël op de vierde plaats met 4,4 miljard USD, en het VK op de vijfde plaats met 4,1 miljard USD.

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Hoofdstuk 7, Bijlage 7A, 'The suppliers and recipients of major conventional weapons', door het SIPRI Arms Transfers Project, en Bijlage 7B, 'The financial value of the arms trade', door Mark Bromley, en zijn gedeeltelijk terug te vinden in de SIPRI-databank over wapenleveringen op <<http://armstrade.sipri.org/>>.

8. NUCLEAIRE WERELDMACHTEN

SHANNON N. KILE, VITALY FEDCHENKO EN HANS M. KRISTENSEN

WERELDKERNMACHTEN, 2009

Opgestelde kernkoppen, januari 2009

Land	Strategische kernkoppen	Niet-strategische kernkoppen	Totaal opgestelde kernkoppen
VS	2 202	500	2 702
Rusland	2 787	2 047	4 834
VK	160	–	160
Frankrijk	300	–	300
China	186	..	186
India	–	–	60–70
Pakistan	–	–	60
Israël	–	–	80
Totaal			8 392

Deze cijfers worden bij benadering gegeven.

Noord-Korea voerde nucleaire testexplosies uit in oktober 2006 en mei 2009. Het is niet publiek geweten of het nucleaire wapens heeft gebouwd.

WERELDVOORRADEN SPLIJTSTOFFEN, 2008

Sinds 2008 is er wereldwijd zo'n 1379 ton hoogverrijkt uranium voorradig (de 297 ton voor vermenging niet meegerekend). De militaire voorraad gescheiden plutonium bedroeg wereldwijd ongeveer 255 ton en de civiele voorraad zo'n 246 ton.

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Hoofdstuk 8 en Bijlage 8A, 'Global stocks of fissile materials, 2008', door Alexander Glaser en Zia Mian, Internationaal Panel over Splijststoffen, Princeton University.

In januari 2009 bezaten acht staten in totaal meer dan 23.300 nucleaire wapens, met inbegrip van operationele kernkoppen, reserves, in zowel actieve als inactieve opslag, en intacte kernkoppen die wachten op een ontmanteling.

De vijf legaal erkende kernwapenstaten, zoals bepaald in het Non-proliferatieverdrag van 1968 – China, Frankrijk, Rusland, de VS en het VK – gebruiken alle vijf nieuwe nucleaire wapensystemen of kondigden aan dat in de toekomst te zullen doen. Tegelijkertijd zijn Rusland en de VS bezig met een vermindering van hun operationele nucleaire krachten tegenover de koude-oorlogniveaus als gevolg van het START-verdrag van 1991 en het SORT-verdrag van 2002. Rusland en de VS lieten ook weten dat ze willen onderhandelen over een nieuwe overeenkomst die deze aantallen nog verder zou vermindere.

India en Pakistan – samen met Israël de facto kernwapenstaten buiten het NPV – blijven nieuwe raketsystemen ontwikkelen die nucleaire wapens kunnen afleveren, en werken ook aan een uitbreiding van hun capaciteiten om splijtstof te produceren. Israël lijkt af te wachten om te zien hoe de situatie met het kernprogramma van Iran zich ontwikkelt. Van Noord-Korea wordt gedacht dat het genoeg plutonium heeft geproduceerd om een klein aantal kernkoppen te bouwen, hoewel het onduidelijk is of het een operationeel wapen heeft gemaakt.

8. BEHEERSING VAN KERNWAPENS EN NON-PROLIFERATIE

SHANNON N. KILE

Het kernprogramma van Iran bleef ook in 2008 een internationaal twistpunt. Iran bleef gascentrifuges installeren in zijn voornaamste fabriek voor uraniumverrijking in Natanz, wat de VN-Veilighedsraad ertoe aanzette twee nieuwe resoluties aan te nemen, 1803 en 1835, die eisen dat Iran al zijn verrijkings- en opwerkingsactiviteiten zou stopzetten. De Internationale Organisatie voor Atoomenergie (IAEA) onderzocht aantijgingen over onderzoek en andere activiteiten die duiden op een mogelijk militair onderdeel van Irans kernprogramma. De daaruit voortvloeiende impasse beklemtoonde tekortkomingen in het vermogen van de IAEA om vermoedelijke nucleaire bewapeningsactiviteiten te onderzoeken.

Het jaar eindigde met het afspringen van de overeenkomst die werd bereikt tijdens het Zespartijenoverleg — tussen China, Japan, Noord-Korea, Zuid-Korea, Rusland en de VS — over een stappenplan waarin Noord-Korea zijn kernfaciliteiten zou sluiten en deactiveren ‘met de bedoeling die eventueel te ontmantelen’ in ruil voor economische en politieke voordelen. Er ontstond een dispuut tussen Noord-Korea en de VS over de maatstaven voor de controle van Noord-Korea’s verklaring van zijn programma voor plutoniumproductie. Het ging erom of inspecteurs gemachtigd zouden zijn om plaatsen te bezoeken die niet waren opgenomen in de verklaring van Noord-Korea en om milieustalen en andere forensische technieken te gebruiken. De controverse sleepte aan toen de VS en Israël beweerden dat Noord-Korea Syrië geheime technische bijstand had gegeven voor de

bouw van een niet bekendgemaakte kernreactor.

Elders zetten Rusland en de VS hun voorbereidende gesprekken over een nieuwe, bilaterale overeenkomst voor de vermindering van nucleaire wapens voort, als opvolging van het START-verdrag uit 1991 (Treaty on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms) en het SORT-verdrag uit 2002 (Strategic Offensive Reduction Treaty). Het START-verdrag, dat bepaalt welke controlemechanismen de VS en Rusland gebruiken om elkaars strategische kernstrijdmachten te controleren, vervalt in december 2009. Beide partijen bleven ruziën over regels om de opstelling van kernkoppen op langeafstandsraketten en luchtvaartuigen te beperken en over de status van kernkoppen die uit hun operationele opstelling waren genomen.

De interesse in nucleaire ontmanteling leefde in 2008 op, toen voormalige politieke leiders in het VK en Duitsland aandrongen op acties voor een wereld zonder kernwapens. Het heropduiken van nucleaire ontmanteling als onderwerp voor publieke debatten stimuleerde verschillende nieuwe initiatieven van regeringen, sommige in combinatie met toonaangevende niet-gouvernementele organisaties, om een vooruitgang in de richting van nucleaire ontmanteling te bevorderen.

10. VEILIGHEIDSBEDREIGINGEN VAN CHEMISCHE EN BIOLOGISCHE MATERIALEN VERMINDEREN

JOHN HART EN PETER CLEVESTIG

In 2008 bleven beleidsmakers de preventie- en reactie maatregelen tegen vastgestelde bedreigingen van chemische en biologische oorlogsvoering uitbreiden. Deze bedreigingen werden aanpakt met overlappende initiatieven en maatregelen, met inbegrip van pogingen om de bedreigingen door bioterrorisme en chemisch terrorisme in te schatten.

De partijen bij het Verdrag inzake Biologische en Toxinwapens (BTWC) van 1972 hielden een tweede politieke en expertenmeeting onder een intersessioneel programma voor 2007–10 waarover in 2006 een overeenstemming werd bereikt. De tweede controleconferentie van het Verdrag inzake Chemische Wapens (CWC) van 1993 werd georganiseerd in 2008. Voor het eerst slaagde de conferentie van de aangesloten staten er niet in eensgezind een definitief document goed te keuren.

De Amerikaanse regering stelde dat de Amerikaanse wetenschapper Bruce E. Ivins als enige verantwoordelijk was voor de aanvallen met antraxbrieven in 2001. Kort voor hij zou worden gearresteerd, pleegde hij zelfmoord. Sommige analisten en ex-collega's betwijfelden dat Ivins verantwoordelijk was of alleen had gehandeld. Het geval beklemtoonde het belang van microbiologisch forensisch onderzoek ter ondersteuning van strafrechtelijk onderzoek.

De trend in de richting van een omvattende internationale rapportering en tracing van informatie over de activiteiten van niet-gouvernementele actoren, ook in het kader van de wereldwijde terrorismebestrijdingstrategie van de VN uit 2006, blijft

aanhouden. Aanbevelingen pleiten voor een stopzetting van de terroristenfinanciering door de Financial Action Task Force, een verdere ontwikkeling van de haven- en luchthavenbeveiliging, en de ontwikkeling door de Internationale Maritieme Organisatie van een nieuw, verplicht tracer- en identificatiesysteem voor lange afstanden om schepen wereldwijd te kunnen volgen en registreren.

CBW-preventiestrategieën omvatten de invoering van een doeltreffende, nationale implementering, gedragscodes en veiligheidsvoorschriften tegen chemische en pathogene bedreigingen, en sensibiliseringsacties. Dit werd weerspiegeld in een groeiend aantal regionale activiteiten, workshops en opleidingsactiviteiten.

BTWC en CWC evolueren in de richting van een grotere universaliteit. Helaas blijven sommige staten weigeren om toe te treden. Het groeiende aantal toetredingen weerspiegelt de verhoogde recente focus op de bepaling en invoering van nationale wetten om CBW te verbieden als een manier om hindernissen tegen CBW-terrorisme op te werpen. Deze inspanningen werden gedeeltelijk geleverd onder auspiciën van Resolutie 1540 van de VN-veiligheidsraad, diverse actieplannen, gezamenlijke EU-acties, contacten tussen regeringen onderling, en regionale workshops en seminars over een doeltreffende nationale implementatie van wetten die CBW verbieden.

11. BEHEERSING VAN CONVENTIONELE WAPENS

ZDZISLAW LACHOWSKI EN SVENJA POST

De inspanning om ‘inhumane wapens’ op wereldniveau te beheersen, bereikte in 2008 een opmerkelijke doorbraak. Het Oslo-proces, in 2006 gelanceerd om clustermunities te stigmatiseren en doeltreffend aan te pakken, resulteerde in een wettelijk bindende conventie: Convention on Cluster Munitions (CCM). Ondanks aanhoudende beweringen over het militaire nut van clustermunities en ondanks het beperkte effect van het verdrag omdat belangrijke gebruikers, producenten en bevoorraders er niet aan deelnemen, wordt gehoopt dat CCM zal bijdragen tot de morele en politieke stigmatisering van clustermunities. Misschien worden regeringen die niet aan het verdrag deelnemen dan ook afkerig van het gebruik van zulke wapens.

De situatie van de Europese beheersing van conventionele wapens in 2008 bleef problematisch. Na Ruslands beslissing om zijn deelname aan het Verdrag inzake Conventionele Strijdkrachten in Europa van 1990 (CSE-verdrag) in december 2007 ‘op te schorten’, werd het verdrag in 2008 verdaagd. Het voorstel tot ‘parallele acties’ van de Westerse staten bleef op de onderhandelingsstafel liggen, terwijl Rusland vage signalen over een ruimer Europees veiligheidsverdrag uitzond. Alle staten die partij zijn bij het CSE-verdrag, met uitzondering van Rusland, hebben de bepalingen van het verdrag tot dusver volledig toegepast. Maar ondanks hun welwillendheid dreigt de aanhoudende uitholling van het verdrag een beslissend punt te bereiken. Anderzijds schept de huidige crisis een kans om de relevantie van het CSE-regime af te stemmen op de nieuwe realiteiten van

de Europese veiligheid. Een relevante toekomstige beheersing van conventionele wapens vereist een veel betere veiligheidssamenwerking in de Europees-Atlantische zone, die nu nog ontbreekt.

In tegenstelling tot de staat van het CSE-regime bleef de subregionale wapenbeheersingstructuur in de Westelijke Balkan vlot werken. Maatregelen voor de opbouw van vertrouwen en veiligheid in Europa richten zich nu op zorgvuldig gekozen gebieden, terwijl gelijksoortige initiatieven elders niet voldoende van de grond komen. De gemeenschap van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) streeft naar de bestrijding van multidimensionale bedreigingen, die steeds vaker van niet-gouvernementele aard zijn. De praktische bijstand aan de staten die aan OVSE deelnemen via de toepassing van projecten rond kleine en lichte wapens en rond voorraden van conventionele munitie, maar ook het bijwerken en stroomlijnen van de Gedragscode van 1994 voor Politiek-Militaire Veiligheidsaspecten worden beschouwd als belangrijke elementen in de verbetering van de veiligheid en stabiliteit in de OVSE-regio.

12. CONTROLES OP VEILIGHEIDSGERELATEERDE INTERNATIONALE LEVERINGEN

IAN ANTHONY EN SIBYLLE BAUER

MULTILATERALE WAPENEMBARGO'S, 2008

In 2008 waren er 27 verplichte wapenembargo's van kracht, gericht op in totaal 15 doelen. Twaalf van die embargo's werden opgelegd door de Verenigde Naties, en 15 door de Europese Unie.

Voor het tweede jaar op rij legde de VN Veiligheidsraad geen nieuwe wapenembargo's op. Het VN wapenembargo tegen niet-gouvernementele krachten in Rwanda werd in 2008 opgeheven. De VN wapenembargo's tegen de Democratische Republiek Congo (DRC), Iran en Somalië werden aanzienlijk gewijzigd. De VN verlengde zijn wapenembargo tegen Al Qaeda, de Taliban en aanverwante personen en groepen, Ivoorkust, niet-gouvernementele krachten in de DRC, Iran, Liberia en Somalië.

Negen van de 15 EU-embargo's zijn directe toepassingen van VN-wapenembargo's. De EU legde in 2008 geen nieuwe wapenembargo's op. Wel herriep en verving ze haar wapenembargo tegen de DRC ten gevolge van veranderingen aan het VN-wapenembargo. Ook verlengde ze haar wapenembargo's tegen Ivoorkust, Myanmar en Oezbekistan.

In 2008 dreigde minstens één van de vijf permanente leden van de VN Veiligheidsraad uitdrukkelijk met wapenembargo's tegen Georgië en Zimbabwe. Voor pas de tweede keer sinds het einde van de Koude Oorlog sprak een permanent lid zijn veto uit over een ontwerp-resolutie van de VN Veiligheidsraad met het voorstel een wapenembargo op te leggen: China

Staten komen in diverse forums samen om te bespreken hoe ze een efficiënte exportcontrole moeten handhaven op items die zouden kunnen worden gebruikt in nucleaire, biologische en chemische wapens, en raketten voor de overbrenging van zulke wapens. De belangrijkste exportcontroleregimes zijn:

- de 'Australia Group' (AG),
- het 'Missile Technology Control Regime' (MTCR),
- de 'Nuclear Suppliers Group' (NSG), en
- het 'Wassenaar Arrangement on Export controls for Conventional arms and Dual-use goods and Technologies' (WA).

In 2008 wijzigde de NSG de manier waarop leveranciersrichtlijnen worden toegepast op de uitvoer van gecontroleerde items naar India door af te stappen van haar vorige overeenkomst dat de toepassing van allesomvattende voorzorgsmaatregelen van de Internationale Organisatie voor Atoomenergie een objectieve leveringsvoorwaarde zou zijn.

Deze beslissingen en initiatieven tonen aan dat exportcontroles langzaam evolueren van een systeem dat is gebaseerd op duidelijke regels voor algemene toepassing naar een systeem waarin de controles worden afgestemd op verschillende categorieën van landen. De machtigste staten die deelnemen aan de NSG zijn van oordeel dat er een politieke noodzaak is om de banden met India aan te halen. De meeste landen met toonaangevende nucleaire industrieën zijn ervan overtuigd dat er dwingende economische en ecologische argumenten zijn

voor een verbintenis en samenwerking met India.

In 2008 aanvaardde de Europese Unie (EU) eindelijk een bijgewerkte en versterkte versie van de op politiek vlak bindende Gedragscode voor de Wapenexport van de EU uit 1998 als een wettelijk bindend Gemeenschappelijk Standpunt. De beslissing neemt verschillende belangrijke veranderingen op in een reeks gemeenschappelijke regels die de controle van de export van militaire technologie en materieel bepalen en die EU-lidstaten verplicht moeten toepassen op nationaal vlak. Die veranderingen aan de regels en procedures voor exportcontrole binnen de EU in 2008 beklemtonen het algemene belang van de aanwending van voldoende middelen om exportcontroles in de hele EU in te voeren en af te dwingen.

De voorbije jaren werden verschillende initiatieven genomen voor de ontwikkeling van vereenvoudigde procedures om de handel in defensiematerieel en -goederen binnen betrouwbare gemeenschappen te vergemakkelijken. Het eerste is de ontwikkeling van nieuwe regels om de handel in defensiematerieel binnen de EU te vergemakkelijken. Het tweede is de tot dusver niet succesvolle poging tot het sluiten van bilaterale verdragen tussen Australië en de VS en tussen het VK en de VS. Deze verdragen moeten in de Amerikaanse Senaat worden goedgekeurd voor ze van kracht kunnen worden.

en Rusland plaatsten het veto op de oplegging van een VN-wapenembargo tegen Zimbabwe.

Multilaterale wapenembargo's die van kracht waren in 2008

Wapenembargo's van de Verenigde Naties

Al Qaeda, de Taliban en aanverwante personen en groepen

Ivoorkust

Democratische Republiek Congo (NSA)

Iran (technologie verwant aan lanceersystemen voor nucleaire wapens)

Irak (NSA)

Libanon (NSA)

Liberia

Noord-Korea

Rwanda (NSA)

Sierra Leone (NSA)

Somalië

Soedan (Darfur)

Wapenembargo's van de Europese Unie

Al Qaeda, de Taliban en aanverwante personen en groepen

China

Ivoorkust

Democratische Republiek Congo

Iran

Irak (NSA)

Libanon (NSA)

Liberia

Myanmar

Noord-Korea

Sierra Leone (NSA)

Somalië

Soedan

Oezbekistan

Zimbabwe

NSA = niet-staatelijke actoren.

Deze feiten en gegevens werden overgenomen uit Bijlage 12A, 'Multilateral arms embargoes', door Paul Holtom en Noel Kelly.

ADDENDA

NENNE BODELL

Addendum A, 'Overeenkomsten betreffende wapenbeheersing en ontwapening', bevat een samenvatting van multi- en bilaterale verdragen, conventies, protocols en overeenkomsten in verband met wapenbeheersing en ontwapening, plus lijsten van ondertekenaars en aangesloten landen.

Addendum B, 'Internationale samenwerkingsorganen voor de veiligheid', beschrijft de voornaamste internationale en intergouvernementele organisaties, verdragsuitvoerende organen en exportcontroleregimes die bijdragen tot de bevordering van de veiligheid, stabiliteit, vrede of wapenbeheersing en biedt een overzicht van de leden of deelnemers.

Addendum C, 'Chronologie 2008' schetst de belangrijkste gebeurtenissen van 2008 aangaande bewapening, ontwapening en internationale veiligheid.

Geldende verdragen, 1 januari 2009

- 1925 Protocol inzake het verbod om bij oorlogen gebruik te maken van verstikkende, giftige en andere gassen en van bacteriologische oorlogstechnieken (Protocol van Genève 1925)
- 1948 Conventie inzake preventie en bestraffing van de misdaad van genocide (Genocideconventie)
- 1949 Conventie van Genève (IV) met betrekking tot de bescherming van burgers in oorlogstijd
- 1959 Antarctisch Verdrag
- 1963 Verdrag tot verbod van proefnemingen met kernwapens in de atmosfeer, de ruimte en onder water (Gedeeltelijk kernstopverdrag, PTBT)
- 1967 Verdrag inzake de beginselen waaraan de activiteiten van staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen (Ruimteverdrag)
- 1967 Verdrag tot verbod van kernwapens in Latijns-Amerika en de Caraïben (Verdrag van Tlatelolco)
- 1968 Verdrag tegen de verspreiding van kernwapens (Non-Proliferatieverdrag, NPV)
- 1971 Verdrag tot verbod van de plaatsing van kernwapens en andere massavernietigingswapens op of onder de zeebedding en de oceaانبodem (Zeebodemverdrag)
- 1972 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van bacteriologische (biologische) en toxische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag tot verbod van biologische en Toxische Wapens, BTWC)
- 1974 Verdrag inzake de beperking van ondergrondse kernwapenproeven (Drempelverdrag voor het Verbod op Kernwapenproeven, TTBT)
- 1976 Verdrag inzake ondergrondse kernexplosies met een vredelievend doel (Verdrag inzake Vredelievende Kernexplosies, PNET)
- 1977 Verdrag inzake het verbod van militair of enig ander vijandelijk gebruik van milieuveranderingstechnieken (Verdrag tot verbod van geofysische oorlogvoering)
- 1977 Aanvullende protocols I en II bij de Verdragen van Genève van 1949: inzake de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten, en inzake de bescherming

- van slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten
- 1980 Conventie inzake de fysieke bescherming van kernmaterialen en kerninstallaties
- 1981 Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet onderscheidende werking te hebben (CCW-Verdrag of Verdrag betreffende de onmenselijke wapens)
- 1985 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in de Stille Zuidzee (Verdrag van Rarotonga)
- 1987 Verdrag over de vernietiging van middellange- en korteafstandsraketten (INF-Verdrag)
- 1990 Verdrag inzake conventionele strijdkrachten in Europa (CSE-Verdrag)
- 1991 Verdrag over de vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (START I-Verdrag)
- 1992 Verdrag inzake het open luchtruim
- 1993 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie, de aanleg van voorraden en het gebruik van chemische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Chemische Wapenconventie, CWC)
- 1995 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Zuidoost-Azië (Verdrag van Bangkok)
- 1996 Overeenkomst over de subregionale wapenbeheersing (Overeenkomst van Firenze)
- 1997 Inter-Amerikaanse conventie tegen het illegaal vervaardigen en verhandelen van vuurwapens, munitie, explosieven en ander daarmee verband houdend materiaal
- 1997 Verdrag inzake het verbod van het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en overdracht van antipersoonsmijnen en de vernietiging ervan (APM-Conventie)
- 1999 Inter-Amerikaanse conventie inzake de transparantie van aankopen van conventionele wapens
- 1999 Document van Wenen 1999 inzake vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen
- 2002 Verdrag inzake de beperking van strategische aanvalswapens (SORT)
- 2006 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Centraal-Azië (Verdrag van Semipalatinsk)
- Niet-geldende verdragen, 1 januari 2009**
- 1972 Verdrag inzake de beperking van raketverdedigingssystemen (ABM-Verdrag)
- 1993 Verdrag inzake verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (START II-Verdrag)
- 1996 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Afrika (Verdrag van Pelindaba)
- 1996 Verdrag voor een alomvattend verbod op kernproeven (CTBT)
- 1999 Overeenkomst over de aanpassing van het verdrag van 1990 inzake conventionele strijdkrachten in Europa
- 2006 ECOWAS Conventie over kleine wapens, lichte wapens, hun munitie en ander daarmee verband houdend materiaal
- 2008 Verdrag tegen clustermunition (CCM)

RECENTE PUBLICATIES VAN HET VLAAMS VREDESINSTITUUT

Vlaamse buitenlandse handel in wapens en goederen voor tweëerlei gebruik 2008

Onderzoeksrapport - 17 maart 2009

Economische impact van militaire O&O

Onderzoeksrapport - 3 juni 2008

De Belgische wapenexport vijf jaar na de regionalisering: een stand van zaken

Achtergrondnota - 10 december 2008

De IWT-richtlijn m.b.t. steun aan onderzoeksprojecten met een mogelijke militaire affiniteit

Achtergrondnota - 27 november 2008

Het Europese defensiepakket: naar een liberalisering en harmonisering van de Europese defensiemarkt

Achtergrondnota - 7 april 2008

Brochure '10 vragen & antwoorden over wapenexport'

Brochure - 18 april 2008

Deze en andere rapporten vind je integraal terug op www.vlaamsvredesinstituut.eu. Daar lees je ook alles over het Vlaams Vredesinstituut en zijn andere projecten.

Informatie over alle SIPRI publicaties is beschikbaar op <http://books.sipri.org/>.

BESTELLEN?

SIPRI Yearbook 2009: Armaments, Disarmament and International Security

Verschenen in juni 2009 en uitgegeven door Oxford University Press voor rekening van het Stockholm International Peace Research Institute

ISBN 978-0-19-956606-8, hardback, 594 pp., £85/\$150

Het *SIPRI Yearbook 2009* kan worden besteld in boekenwinkels, bij de meeste online boekhandelaars of rechtstreeks bij Oxford University Press

Online bestellingen

OUP UK: <<http://www.oup.co.uk/>>

OUP USA: <<http://www.oup.com/us/>>

Telefonische bestellingen

OUP UK: +44 1536-741 017

OUP USA: +1 800-451 7556

Bestellingen via fax

OUP UK: +44 1536-454 518

OUP USA: +1 919-677 1303

E-mailbestellingen

OUP UK: book.orders@oup.co.uk

OUP USA: customers@oup-usa.org

Meer informatie vindt u op <<http://www.sipri.org/yearbook/>>

STOCKHOLM INTERNATIONAL
PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI YEARBOOK 2009

Armaments, Disarmament and International Security

Het SIPRI Yearbook is een compendium van gegevens en analyses in de volgende domeinen:

- veiligheid en conflicten
- militaire uitgaven en bewapening
- non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening

Dit boekje is een samenvatting van de 40e uitgave van het SIPRI Yearbook, met een bespreking van de ontwikkelingen in 2008 op het vlak van

- ontheemding door conflicten
- trends in gewapende conflicten
- vredesoperaties
- het conflict in Afghanistan
- militaire uitgaven
- wapenproductie
- internationale wapenleveringen
- nucleaire wereldmachten en splijtstofvoorraden
- beheersing van kernwapens en non-proliferatie
- beheersing van chemische en biologische materialen
- beheersing van conventionele wapens
- controles op veiligheidsgerelateerde internationale leveringen
- multilaterale wapenembargo's

Met uitgebreide addenda betreffende overeenkomsten aangaande wapenbeheersing en ontwapening en over internationale samenwerkingsorganen voor de veiligheid, plus een chronologie van gebeurtenissen in 2008 in verband met veiligheid en wapenbeheersing.

Deze samenvatting van het SIPRI Yearbook werd in het Nederlands vertaald in samenwerking met het Vlaams Vredesinstituut.

